

Это поистине кладезь жемчужин образной речи, в которых запечатлена народная практическая философия. Словарь даёт сведения о реалиях не только русского, но и башкирского, татарского, чувашского и марийского быта, поскольку в диалектной речи широко используются тюркские заимствования, например: *агай* – старший по возрасту мужчина-башкир; *айбят* – хорошо; *айран* – прохладительный напиток из кислого молока, разведённого водой; *аксакъл* – пожилой, всеми уважаемый мужчина; *бавурсак* (*баурсак*) – мучное сладкое блюдо в виде обжаренных в масле шариков из пресного теста, замешанного на яйцах; *губадия* – сладкий слоёный пирог с начинкой из риса, яиц, изюма; *кунак* – гость; *малай* – мальчик-башкир или татарин; *малайка* – маленький ребёнок; *малахай* – широкий кафтан без пояса, плохо сшитая мешковатая одежда; *салма* – домашняя лапша из пресного, тонко раскатанного теста, разрезанного на узкие полоски, квадратики или ромбики; *саман* – материал для обмазывания строений, состоящий из глины, навоза, соломы; *ураза* – мусульманский пост; *файда* – польза; *хабар* – удача; *шайтан* – чёрт, мечистая сила; *юк* – отрицание – нет; *який* – хорошо.

В заключение отметим, что по прошествии 20 лет со дня выхода первого тома “Словаря русских говоров Башкирии” необходимо переиздание этого уникального собрания, особенно сейчас, когда народные говоры находятся на грани исчезновения и цель пласт русской культуры уходит в прошлое, но уходит не безвозвратно – он сохранён бесценными трудами подвижников-диалектологов. К их жемгорте, несомненно, принадлежит и З. П. Здобнова.

Литература

1. Здобнова, З. П. Территориальное варьирование русского языка в Башкирии / З. П. Здобнова. – Уфа : БашГУ, 1977. – 142 с. + 98 карт с комментариями.
2. Здобнова, З. П. Типология русских говоров в Башкирии (атлас) / З. П. Здобнова. – Уфа : БашГУ, 1981. – 60 с. + 24 т. бланцы и 30 карт с комментариями.
3. Здобнова, З. П. Судьба русских переселенческих говоров в Башкирии / З. П. Здобнова. – Уфа : Гилем, 2001. – 155 с.
4. Здобнова, З. П. Атлас русских говоров Башкирии : в 2 ч. – 4-е изд. / З. П. Здобнова. – Уфа : Гилем, 2008.
5. Сергеева, Л. А. Профессор Зоя Петровна Здобнова: диалектолог и лексикограф / Л. А. Сергеева // Лексикографические штудии 2014 : международная коллективная монография / под ред. Н. В. Пятаевой. – М. : Изд-во Московского ун-та, 2015. – С. 337–353.
6. Словарь русских говоров Башкирии : в 4 т. / под ред. З. П. Здобновой. – Уфа : Гилем, 1997–2005.

Алена Рагілевіч

СЛОЎНІК КАНАТОНІМАЎ З НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНЫМ КАМПАНАЕНТАМ: ДА ПЫТАННЯ СТВАРЭННЯ І ПРЫНЦЫПАЎ УКЛАДАННЯ

Вывучэнне канатонімаў з’яўляецца надзвычай актуальным не толькі для беларускага, але рускага і ўкраінскага мовазнаўства. Яшчэ ў 1783 г.

Д. І. Фанвізін выказаў меркаванне пра неабходнасць уключаць уласныя імёны, што маюць пераноснае значэнне (канатонімы), у тлумачальныя слоўнікі [2, с. 56]. У сувязі з гэтым адной з асноўных задач беларускага мовазнаўства з'яўляецца апісанне канатонімаў, прынцыпаў іх падачы ў тлумачальных слоўніках і стварэнне слоўніка канатонімаў з нацыянальна-культурным кампанентам.

У артыкуле падаецца толькі частка матэрыялаў да слоўніка канатонімаў з нацыянальна-культурным кампанентам, прынамсі канатонімы Ефрасіння Полацкая і Францыск Скарына. У састаў слоўніка ўключаюцца **ключавыя імёны беларускай культуры**, пад якімі неабходна разумець *унікальныя, значныя для нацыянальнай культуры анамастычныя адзінкі, якія могуць акумуляваць культурную інфармацыю і з'яўляцца дзяржаўнымі нацыянальна-культурнымі тэкстамі* [1, с. 28]. Матэрыялам для даследавання паслужылі творы вядомых беларускіх пісьменнікаў, такіх, як Я. Купала, А. Лойка, У. Арлоў, А. Петрашкевіч, У. Караткевіч, А. Дудараў, С. Тарасаў, А. Куляшоў, М. Арочка, Т. Бондар, Р. Барадулін, Д. Бічэль-Загнетава, А. Вольскі, Л. Рублеўская і інш.

Пры характарыстыцы сэнсавага зместу канатонімаў з нацыянальна-культурным кампанентам будзем выкарыстоўваць прынцыпы пабудовы слоўнікавых артыкулаў, якія прапаноўвае І. С. Оцін [3, с. 14]: пасля загаворачнага слова (уласнае імя ў зыходнай або вытворнай форме) прыводзяцца прыклады яго ўжывання ў дэнаматыўным значэнні, граматычныя і, пры неабходнасці, стылістычныя паметы; у дужках у асобных выпадках змяшчаюцца ўказанні на рэальна-пазамоўнай рэчаіснасці, звязаныя з дадзенымі анімамі, якія прадвызначылі з'яўленне ў яго той ці іншай канатацыі; канатэма; ілюстрацыйны матэрыял. Таксама будзем выкарыстоўваць прынятыя ўмоўныя скарачэнні: АКА – аказіянальны канататыўны антрапонім; УКА₁ – інтралінгвальны ўзуальны канататыўны антрапонім; УКА₂ – інтралінгвальны (сустракаецца толькі ў беларускай мове) узуальны канататыўны антрапонім; УКА₃ – інтралінгвальны ўзуальны канататыўны антрапонім, ужыванне якога тэрытарыяльна абмежавана; УКА₄ – інтралінгвальны узуальны канататыўны антрапонім, ужыванне якога абмежавана межамі якога-н. сацыяльнага дыялекту, арга.

Прыводзім узоры слоўнікавых артыкулаў.

ЕФРАСІННЯ (ПОЛАЦКАЯ), і, ж. Жаночае імя прадстаўніцы хрысціянскага культурна-асветніцкага руху ў Полацкім княстве 12 ст. (Свецкае імя Прадслава). *І абвясціў яе іерэй, і пастрыг яе, і даў ёй імя Ефрасіння, і апрануў яе ў чорныя рызы* (Жыццё Ефрасінні Полацкай). *Маладой манаіцы надалі новае імя – Ефрасіння* (Тарасаў С. Фрэскі).

УКА₁ Беларуская асветніца. *Кнігапісальніцы полацкай славы Прадславе // скінулi родныя гускі з надхмар'я пярo* (Бічэль-Загнетава Д. Ефрасіння Полацкая). *Насцеж да кніг адчыняюцца дзверы – // Стала настаўніцай роднай зямлі* (Бічэль-

Загнетава Д. Ефрасіння Полацкая). *Сваім росквітам горад абавязаны і славутай асветніцы Ефрасінні Полацкай* (Тарасаў С. Фрэскі).

УКА₁ Прадстаўніца княжацкага роду. *Прадслава, унучка Чарадзея* (Рублеўская Л. Ефрасіння). *Свецяць вочы Вялікай Княгіні...* (Звонак А. Цень Ефрасінні).

2. Першая жанчына ва ўсходнеславянскім рэгіёне, прылічаная да святых. *Радуйся, заступніца, аякунка й маленніца наша!* (Дудараў А. Крыж). *Радуйся, памочніца накрыўджаных, сумных пацямніце!* *Радуйся, удоў і сірот заступніца!* (Дудараў А. Крыж). ...*Прадслава хоча стаць упарта // Святой – // і вольнаю, як вецер* (Рублеўская Л. Ефрасіння). *Стане ў тутэйшых стагоддзях духоўнай князінай. // Пераўвасобицца у Полацк, у сад, у вясну* (Бічэль-Загнетава Д. Ефрасіння Полацкая). ...*Храм святла – твой верны дом, // стала ты сама святлом.* (Жуковіч В. Ефрасіння Полацкая).

3. Манахія. *На хвіліну здалося, што і яна, гэта строгая манахія, зараз апусціць вочы* (Тарасаў С. Фрэскі). ...*і дагэтуль стаіць прыгожая, нібы ляечная, царква, збудаваная князёўнай-манашкай* (Тарасаў С. Фрэскі). *Прадслава, унучка Чарадзея, // Упарта хоча стаць манашкай* (Рублеўская Л. Ефрасіння).

АКА 1. *Ідал полацкай зямлі. Ты зрабілася ідалам Полацкай зямлі* (Дудараў А. Крыж).

2. Невеста хрыста. *Нявестай Хрыста... У мачасты...* (Дудараў А. Крыж).

3. Вольная жанчына. *Але яна была Прадслава!* *А слава вымагае волі* (Рублеўская Л. Ефрасіння). ...*Прадслава хоча стаць упарта // Святой – // і вольнаю, як вецер* (Рублеўская Л. Ефрасіння).

4. Шчырая маці. *Шчырая маці да дзетак выходзіць. // Дух уздымае ў братоў і сяцёр* (Бічэль-Загнетава Д. Ефрасіння Полацкая).

5. Неўміручая заранка. *Еўфрасіння-палачанка, // неўміручая заранка* (Жуковіч В. Ефрасіння Полацкая).

6. Дзева чысціні і ззяння. *Радуйся, дзева чысціні і ззяння!* (Дудараў А. Крыж).

7. Прамень Веры. *Радуся. Прамень Веры нашае!* (Дудараў А. Крыж).

8. Боская матка. *У трычы стае князёўны // зорны лёс, такі цудоўны!* (Жуковіч В. Ефрасіння Полацкая).

ФРАНЦЫСК (СКАРЫНА), а, м. Імя ўсходнеславянскага першадрукара.

УКА₁ Сын (Лука, купца). *Не з-за лятучых воблак – // 3 Полацка сын Лукаша* (Барадулін Р. Самота-паломніцтва).

2. Асветнік-гуманіст. *Лекар асветай, // друкар // Не з-за лятучых воблак – // 3 Полацка сын Лукаша* (Барадулін Р. Самота-паломніцтва).

3. Вучоны-медык. *На Францыска, сына Скарыніна, у науках вызваленых і лекарстве доктара...* (Петрашкевіч А. Напісанае застаецца). *Я бакалаўр, магістр і яшчэ ў науках вольных і лекарстве доктар* (Петрашкевіч А. Прарок для Айчыны). *Прыбыў нейкі вельмі вучоны малады чалавек, доктар мастацтваў, бедны, родам з надзвычай далёкіх краёў...* (Петрашкевіч А. Напісанае застаецца).

АКА 1. Сонца Маладзіковае <вечна маладая крыніца жыцця і ведаў, пачатак і бясконцы працяг>. *Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае* (Лойка А. Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае).

2. Майстар, павяліцель. *Ён жа, як майстар над імі [літарамі], тут не толькі іх “павяліцель”...* (Лойка А. Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае).

3. Хросны бацька, Бог-тварыцель <выдатны спецыяліст, які пакінуў значны след у сваёй справе>. *А цяпер таямніца літар – у яго руках: ён, нібы хросны бацька іх, ён, нібы сам бог-тварыцель, глядзіць на свае гэтыя літары...* (Лойка А. Францыск Скарына, або Сонца Маладзкіовае).

4. Вучоны муж. *Ён – вучоны муж* (Лойка А. Францыск Скарына, або Сонца Маладзкіовае).

5. Прарок. *Хваліце Бога на псалтыры і гусях! – завяічаў прарок...* (Лойка А. Францыск Скарына, або Сонца Маладзкіовае). *Прарок для Айчыны* (Петрашкевіч А.).

6. Настаўнік. Міласнік навукі і мудрасці. *Настаўнік Францыск у нас міласнік навукі і мудрасці...* (Петрашкевіч А. Напісанае застаецца).

7. Фаўстаў нашчаднік. *Фаўстаў нашчаднік // Францыск // шэпча сваёй Маргарыце* (Барадулін Р. Самота-паломніцтва).

Літаратура

1. Гурская, Ю. А. Имя собственное: этимология, национально-культурный потенциал, концептуализация : автореф. ... докт. фил. наук : 10.02.19 / Ю. А. Гурская. – Минск, 2009. – 42 с.

2. Отин, Е. С. Коннотативные онимы и их производные в историко-этимологическом словаре русского языка / Е. С. Отин. – ВЯ. – № 2. – С. 55–72.

3. Отин, Е. С. Словарь коннотативных собственных имён / Е. С. Отин. – Донецк : Юго-Восток, Лтд, 2004. – 412 с.

Наталья Судилова

СЛОВАРИ ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В связи с информатизацией общества развивается и разнообразная профессиональная лексика и терминология.

Отдельного внимания заслуживает терминология права, влияющая на правосознание общества. Ведь юридическая терминология есть не что иное, как основной, наиболее информативный пласт лексики языка законодательства, который способствует точному и ясному формулированию нормативных предписаний, достижению максимальной лаконичности юридического текста [9, с. 34].

Как отмечал Р. Иеринг, благодаря юридической терминологии создается экономия сотни слов [4]. “Употребление в законе исключительно терминов – это идеал, к которому право стремится и которого оно никогда не достигает из-за сложности самой действительности, составляющей предмет права и его цель” [7, с. 36].

Специфика юридических терминов исследовалась лингвистами и юристами: А. В. Суперанской, Б. Н. Головиным, А. С. Пиголкиным, Н. Д. Голевым, Т. М. Балыхиной, Д. И. Милославской, А. А. Денисовой, Е. Б. Ершовой, Л. Н. Русиновой, Т. В. Морщаковой, Г. В. Клычевой и др. В отечественном языкознании проблемы юридической терминологии изучали такие ученые, как С. В. Попова, В. М. Лазовский, М. А. Буракова, М. Г. Антонюк, Е. А. Тихомирова и др.